

Timár Judit

Búcsú Csatári Bálinttól

Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy Csatári Bálint oly teljes, a hiánya miatt mégis oly rövidnek tűnő élete végén a gondolkodása fókuszában álló tér és idő egyszerre csak mintha úgy zárult volna be, mint egy kezdőpontjából kiinduló, önmagába visszatérő kör. Hetvenedik évének betöltéséhez közeledve egy 70 soros írásban arról elmélkedett, hogyan vált valósággá életében a mondás, miszerint „hét év alatt újul meg egy ember”. 2019 augusztusában kezdhetne volna meg következő ilyen ciklusát, ehelyett alig vette kezdetét, a megújulás maga lett a végérvényes befejezés. Születésnapjára köszöntői sorra alakultak át nekrológokká. Csakhogy amíg jómagam például egy tudományos közönség számára írva próbáltam Bálint földrajzának színes világát ecsetelve örömet okozni neki, most a *Forrás* oldalain búcsúzom tőle. Azon kevesek közé tartozott ugyanis, aki egy ilyen, elsősorban irodalmi folyóirat közegében is otthon érezte magát. Nemcsak kecskeméti kötődése miatt, hanem mert – mint arról a *Forrás* hasábjain is vallott – egyik legkedvesebb könyvének szellemiségét, Szabó Zoltán *Szerelmes földrajzát* mélyen magáénak vallva művelte a geográfiát. A tájban, a térben és a konkrét helyeken egyaránt meglátta a költészetet. Ettől váltak olyan emberközelivé és szerethetővé tudományos és ismeretterjesztő előadásai. Míg kezdetben én is gyakran tréfálkoztam az egyetlen prezentációjából sem elmaradható irodalmi idézetek miatt, egyszer csak azon kaptam magam, hogy már kíváncsian várom a nagy elődök minden témához gondosan kiválasztott verssorait, Bálint által közvetített gondolatait. Jó érzéssel találta meg bennük a múlt és a jelen közti kapcsolatot vagy hívta őket segítségül a jövőről való elmélkedéshez.

A 19. században élt Élisée Reclus földrajztudós gondolatait előhívva, s azokkal egyetértve azt írta pár éve a *Forrásban*, hogy a földrajzot térbeli történelemnek, a történelmet pedig időbeli földrajznak tekinti. Már csak ezért sem illik hát hozzá olyan emlékezés, ami az idő kényszerű sorrendiségébe rendezi, s térben határok közé szorítja munkásságának felidézését. Egyetemi oktatói pályafutását Szegeden kezdte, de a városon „belülre és kívülre” egyaránt figyelve a környék tanyavilága ragadta meg kibontakozó kutatói kíváncsiságát. Ez volt (1975-ben megvédett) egyetemi doktori disszertációjának tárgya, s ehhez a témához számtalanszor visszakanyarodott, sosem hagyta végképp maga mögött azt. A Berettyóújfaluban

---

2019. szeptember 17-én hunyt el Csatári Bálint. Barátunktól, lapunk kedves szerzőjétől Timár Judit írásával búcsúzunk. (A Szerk.)

folytatódó középiskolai tanítás sem teljesen új korszakot nyitott számára, hiszen az egyúttal visszavitte őt egykori alma materébe. Nem szakadt ki ugyanakkor előző életteréből sem teljesen, hiszen végül a Szegedi Egyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszékén 35 éven át tanított címzetes egyetemi docensként. Az a tapasztalat viszont, amit a középiskolásoknak vezetett táborokban szerezhetett, szintén végigkísérte egész életét. Bizonyára számos barátja tudna sosem feledhető élményeket sorolni az Alacsony- és a Magas-Tátra hegyeiben később vele tett kirándulásokról, de az ő szerelmes földrajza sejlik fel azokon az unokákkal megörökített családi kirándulásfotókon is, amelyek ezért tanórákon is nagyszerű szemléltetőeszközök lehetnek. Berettyóújfalui éveit is természetes volt számára, hogy igyekezzen megérteni saját földrajzi környezetét. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Békéscsabai Osztályának kutató tanári ösztöndíjasaként, majd aspiránsként a Sárrét faluföldrajzából írt kandidátusi értekezést. A mindeközben elsajátított tudása és vezetői képességei műhelyalapító szerepbe, majd később az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete igazgatói pozíciójába emelték, de már egy másik helyszínen: Kecskeméten. Immár ő fonta azokat a szálakat, melyek összekötötték saját és mások múltját a jelennel, élete korábbi helyszíneit az újabbakkal. Egykori berettyóújfalui, szegedi diákjai közül toborzott maga mellé kollégákat, felsőbb vezetője lett a békéscsabai fiatal csapatnak is. Idő és tér ilyen egybeszővődése rajzolódik ki nyilvánosan felvállalt kutatói identitásában. Az Alföld iránti érdeklődését, illetve elkötelezettségét firtató interjúkérdésre pár éve így válaszolt: *„Karcagon születtem, egy bihari faluban, Zsákán nőttem fel, Berettyóújfaluban jártam gimnáziumba, Szegeden végeztem az egyetemet, majd Tóth József aspiránsaként heti rendszerességgű békéscsabai szakmai konzultációk után, Enyedi György hívására költöztünk Kecskemétre, s így szűkebb családom őt tagja az Alföld öt különböző településén – zömmel mezővárosában – született, akkor ebből lehet, hogy az is következik, hogy számomra eleve elrendelt volt ez a feladat.”*

Csatári Bálint valóban ízig-vérig Alföld-kutató volt, de sosem zárta merev határok közé vizsgálatá tárgyát sem térben, sem a megismeréséhez vezető utat illetően. Tanulmányozta „szigorú” matematikai-statisztikai módszerekkel, az ország más régióhoz viszonyítva-mérve, folyamatosan gondolkodott róla az európai uniós fejlesztéspolitika kontextusában, s lengyel geográfusokkal vagy Minamizuka Shingo japán történészprofesszor barátjával is többször megvitatta, távoli tájakkal összehasonlítva kereste az Alföld sajátosságait. A számok, térképek, politikai szándékok által kirajzolt mentális terek mellett igen fontosnak tartotta a megélt terek tanulmányozását. A végső cél a kisvárosi, kistérségi, falusi, tanyai, többnyire vidéki alföldi emberek segítése volt, akár életkörülményeik egyenlőtlenségeit tárta fel, akár a hely szellemét igyekezett megérteni. Ez a cél például a békéscsabai fiatalkori piacutatásait éppúgy vezérelte, mint kecskeméti nyugdíjas élete hétköznapjait. Pár éve azt írta, nemcsak vásárolni, de eszmét cserélni is járt minden szombaton a kecskeméti piacra, mert *„az igazi, őszinte, mélyről fakadó emberi gondolatok személyesen átélt cseréjénél kevés jobb dolog van a világon”*.

Ilyen „gondolatcserével” képzelte sikeresen megvalósíthatónak a területfejlesztést, s különösen a helyi bázisú tervezést. A tájat, régiót, települést igazi kapcsolótéptőként formálta. Úgy is, mint a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat

kutatóintézeti munkából már nyugdíjba vonult, de tenni akarását egy percre sem maga mögött hagyó vezetője, de már jóval korábban, az 1990-es évek nagyszabású Alföld-kutatási programok irányítójaként is. A geográfusok és regionalisták mellett maga köré tudta gyűjteni az Alföldért elkötelezett hazai történészt, etnográfust, szociológust, közgazdászt, tájépítőt vagy hidrológust. Sosem láttam olyan sok és sokféle szakembert olyan hatalmas munkára hatékonyan egybefogva kutatni, mint azokban a vizsgálatokban. Ahhoz a munkához nem kellett innovativitást, gyakorlati használhatóságot kikövetelő „fentről jött parancsszó”. Magától értetődően, azaz a benne dolgozók kutatói indíttatásából volt sikeres. Csatári Bálint hiteles Alföld-szeretete igazi partnerré tette a közreműködő politikusokat, döntéshozókat is.

Mint ahogy személyes ismerősévé tudta tenni mindazokat, akik érdeklődve olvasták az ő szerelmes földrajzát. Mert becsempészte azt a kecskeméti közéletbe, a vidéki gazdák vagy alföldi politikusok, civilek gondolkodásába, az egyetemi hallgatóinak írt közkedvelt blogjaiba, a kirándulásokba, sőt – mint egy irodalmi élményt nyújtó írásából sejtem – a kocsmai beszélgetéseibe is. No és, mint egy olyan gondolkodó, aki magát elsősorban tanárnak tekintette, a hajdan volt tanítók igazi sokoldalúságával adta át a tudását a jövő tértudományait művelőknek a legkülönbözőbb katedrákon.

Április végén meghívtam az ELTE-re előadást tartani a vidékkutatásról és -fejlesztésről. Ott ültem a geográfus hallgatók között, fél szemmel őket figyelve, ahogyan szinte kivétel nélkül itták a szavait. Volt szó izgalmas tényekről és problémákról, új megközelítésekről; egymást váltották a tartalommal teli, sokatmondó térképek, a „természet világát” és a hely szellemét vagy tér és társadalom viszonyát kifejező fotók; jelen volt ott szigorúság, humor és költészet. A hallgatók tekintete a saját reakcióimat tükrözte vissza: szellemes, okos, kritikus, érzelemdús, de mindenekelőtt, hiteles előadás részesei voltunk. A pillanat visszavitt a múltba. Azon tűnődtem, vajon hogy tudta megőrizni ugyanazt a lelkesedést, amit akkor láttam a szemében, amikor a szegedi egyetem fiatal tanáraként először szólított meg. Nem sejthettem, hogy már egyetlen diákcsoport sem tapasztalhatja meg ugyanezt az élményt, hogy abban az áprilisi előadásban múlt és jelen is az emlékezés megismételhetővé már soha többé nem tehető terébe zárul.